

# עלטה באיראן: מה חסר להצלחת המחאה?

## ומי יכול להחליף את ח'מינאי

written by אלי קלוטשטיין | 15.01.2026

ספק אם איראן עמדה בעשור האחרון, בכל גלי המחאות, לנוכח אתגר גדול כל כך. יש פרשנים שמרהיבים עוז ואומרים כי ההפגנות ששטפו בשבועיים האחרונים ערים גדולות וקטנות במדינה הן הסכנה הכי גדולה למשטר האייתוללות מאז המהפכה הח'ומייניסטית ב-1979.

שאלת מיליון הדולר היא אם ההפגנות נמשכות, אם די בהן למוטט את המשטר, ואם זה מה שבכלל יפתור את בעיותיו של העם האיראני. כנראה לא יחלפו ימים רבים בטרם נדע אם ההפגנות עוד מאיימות על האייתוללות, או שיחלפו כמו לגלים אחרים בעבר.

בשל ניתוק האינטרנט באיראן מאז יום חמישי שעבר, קשה להעריך את מספרי המפגינים בימים האחרונים, אך יש דיווחים שבעקבות מעשי הטבח של כוחות הביטחון שככו ההפגנות ברוב המקומות. זה גם הרקע כנראה לטענת הממשל שלשום ש"השקט שב לרחובות איראן". אולם הסרטונים הספורים שיוצאים מאיראן מרמזים שלפחות עד הימים האחרונים ההמונים עדיין התאספו בטהרן הבירה וכנראה גם בערים אחרות, והתעמתו בגלוי עם כוחות הביטחון. גם אם הגל הנוכחי דוכא לחלוטין בידי המשטר, מה שקשה להוכיח עדיין, סביר להניח שהוא יחזור ויצוף בהמשך.

המחאות באיראן עומדות בכמה מהתנאים שנהוג לציין כאבני דרך מרכזיות בהצלחתה של מהפכה: למשל מספר גדול של מפגינים הפועלים בריכוזים שונים בכל רחבי המדינה. תנאי אחר שהתמלא כעת וגם הוא מחויב המציאות לצורך הפלת השלטון הוא משבר כלכלי רחב היקף. בתורו סייע התנאי הזה להתקיימותו של תנאי אחר: גיוון של קבוצות האוכלוסייה שיצאו נגד הממשלה, ובהן המיעוטים באיראן, מעמד הביניים של הסוחרים, המעמד הנמוך, סטודנטים ועוד.

במקרה של ההפגנות ברפובליקה האסלאמית, יש עוד כמה מאפיינים שתורמים להיתכנות של הצלחת ניסיון ההפיכה, כעת או בעתיד: לבור הכלכלי של איראן נוספו גם משבר סביבתי חמור בצורת ומצוקת מים, זיהום אוויר חריף וקיטוב חברתי עמוק, כולל בין גורמים דתיים וחילונים במדינה.

לצד זאת, עדיין אי אפשר לסמן וי ליד כמה תנאים חיוניים באופן מסורתית להצלחתה של מהפכה. התנאי החשוב ביותר הוא היווצרות סדקים ובקיעים בקרב גורמי השלטון במדינה, ובפרט אצל כוחות הביטחון. לא דווח על עריקה בקנה מידה גדול של אנשי הבסיג', משמרות המהפכה, המשטרה או הצבא, וגם ההנהגה הפגינה אחדות שורות נדירה. אפילו מי שנחשבים לרוב "מתונים" או "רפורמיסטים" תומכים בדיכוי ההפגנות בכוח רב.

חסרה למחאה גם התמיכה הרחבה של שכבות כלכליות ותעשייתיות חשובות בהיקפים גדולים. אומנם דווח על שביתות מקומיות ומחאות של עובדי תעשיית הפקת הנפט או עובדי הנמלים, אך לא יצאה לדרך השבתה כוללת ומלאה של המשק התעשייתי שהוא לב הכלכלה האיראנית [?] מה שעשוי להיות מנוף לחץ חשוב על השלטון.

לבסוף, חסרה למפגינים תמיכה במועמד ברור להחלפת ההנהגה הנוכחית, לצד היעדר נרטיב אחד שמניע אותם. המיעוטים נלחמים על זכויותיהם, השכבות החלשות מעוניינות בסיוע נרחב, והסוחרים בבזארים משוועים לפרנסה. הם לא הלכו אחרי גורם אחד, ונאבקו על דברים שונים. בהיעדר אחדות ביניהם, קשה להפיל את השלטון.

### ח'מינאי לא יתפשר

אחד המאפיינים הבולטים של המחאות באיראן הוא שבירת מחסום הפחד של האזרחים. העידו על כך מספריהם ההולכים וגדלים של משתתפי ההפגנות, שהגיעו בשלב מסוים כנראה לכמה מאות אלפים. עדות נוספת היא מספר הנפגעים הגדול בקרב האזרחים, שנע בין כמה אלפים עד אפילו 20 אלף, אבל גם מאות מאנשי כוחות הביטחון שנהרגו בכל רחבי המדינה, לפי המשטר עצמו. זהו מספר גבוה בהרבה ממחאות העבר, אך למרבה הצער ייתכן שהמשטר הצליח לבסס מחדש את החשש של המפגינים לצאת לרחובות.

ובכל זאת, קשה עדיין לצפות בשלב זה את תוצאות גל המחאות, על אף הדיווחים הפסימיים. מצבו החמור של משטר האייתוללות מודגש על רקע העובדה שאין לו פתרון למשבר הכלכלי, ואנשים באיראן נואשים לפת לחם [?] ועל כן אין להם מה להפסיד בשלב זה. הסובסידיות שהממשלה הודיעה על חלוקתן, לפי הטענה, יספיקו רק לכמה מצרכי יסוד בודדים לפי שער הריאל ערב המחאות, בערך 10 קילוגרם אורז בחודש. כשהמצב הכלכלי קשה כל כך, הכסף הזה הוא פלסטר לפצע מסכן חיים, לא יותר.

המשתנה הגדול הוא הקלף האמריקני: האם הנשיא טראמפ אכן יגן בכוח על המפגינים שעוד נותרו ברחובות, או שכל הצהרותיו מאז תחילת המחאות, כולל זו השבוע בדבר "העזרה בדרך", רק נועדו לדרבן אותם לצאת להפגין? ההחלטה המינורית יחסית על מס בשיעור 25 אחוזים על ייבוא ממדינות שיעשו עסקים עם איראן היא צעד חלש יחסית, ולא לכך פיללו המפגינים.

האם טראמפ מוכן להסתכן בפגיעה בכוחות של צבא ארה"ב במזרח התיכון, בארצות ערב שמשתפות איתו פעולה או בישראל, אפילו אם לצעדים שהוא מתכנן לא בהכרח יהיו השלכות אמיתיות על סיכויי המחאה להצליח? ואולי היא בכלל שככה כבר, ואין איך להחיות אותה בטווח הקרוב? האם מדינות ערב והיעדר כוחות זמינים אכן שכנעו אותו לחזור בו מתוכניתו לפגוע ברפובליקה האסלאמית?

גם אם אכן יבחר טראמפ במתקפה, הוא צריך לבחור מה בדיוק לתקוף: האם לנטרל את כוחות הצבא ובסיסי משמרות המהפכה האיראניים, לתקוף סמלי שלטון או לפגוע דווקא בבסיסי כוחות

הבסיג', למשל? לכל יעד כזה יש יתרונות וחסרונות. פגיעה במשמרות המהפכה תפחית אולי את הסיכון לארה"ב ובנות בריתה, ואילו תקיפה של הבסיג' אולי תעניק יתרונות למפגינים. גם מתקפה משולבת עשויה לבוא בחשבון.

בנוסף, מיס-קלקולציה או החלטה איראנית לצאת למתקפה מקדימה יכולים להפוך את הקערה על פיה. זו לא אפשרות סבירה, אלא במצב של מתיחות גדולה או כאשר השלטון ירגיש שהוא עומד ליפול. כך או כך, לא ברור בדיוק אם האמריקנים יצליחו להתניע מחדש את המחאות, אם אכן הן שוכו.

תסריט אחד לא סביר בהחלט: האפשרות היחידה של האיראנים לפתור את המשבר הכלכלי היא לוותר באופן מוחלט בכמה סוגיות ולהגיע להסכם הכולל את פירוק פרויקט הגרעין ואולי גם את פירוק תוכנית הטילים. אולי הם אפילו יאלצו לוותר על חימוש מיליציות וגורמי טרור באזור. רק אז אולי יסירו האמריקנים חלק מהעיצומים. מהלך כזה לא רק יפתור, לפחות חלקית, את בעיות העיצומים, אלא גם יפנה כסף שיוכל ללכת לרווחת האזרח.

אלא שיש תמימות דעים כמעט מוחלטת שכל עוד עלי ח'אמנאי יושב על כיסאו, דבר כזה לא צפוי לקרות. בראייתו הקיצונית, רק איום הגרעין או הטילים מעניק לו ערובה נגד התערבות חיצונית שתביא להפלת משטרו.

### סטגנציה, דיכוי, הפיכה

לאילו תסריטים מתכוננת ישראל? אחת הבעיות הגדולות היא היעדר חלופה אחת ויחידה למשטר האייתוללות, שיכולה לאחד סביבה את המפגינים. במקביל, גם בתסריטים הקיצוניים ביותר לא צפויה ארה"ב לשלוח כוחות קרקעיים שיילחמו במשטר האיראני, כך שהכול תלוי בתושבי איראן עצמם.

בשלב הנוכחי נראה כי יש כמה תסריטים סבירים לעתיד הקרוב. הראשון, שסבירותו גוברת, הוא הצלחה של המשטר בראשות ח'אמנאי במשימת ההישרדות ובצליחת המשבר, לפחות לעת-עתה. גם אם יצאו מאות אלפים לרחובותיה של איראן, הרי שהם מהווים פחות מאחוז אחד של האוכלוסייה. המשטר מצויד בכוחות גדולים, וככל הנראה יש באפשרותו להתגבר על הפגנות בהיקף כזה לאורך זמן [?] אם לא יגדלו או יקבלו סיוע מבחוץ.

אפשרות אחרת היא שהשלטון הקיצוני ימשיך להחזיק במושכות השלטון, אך גורמים מבפנים יחליטו לערוך שינוי בצמרת, אולי אפילו להזיז את המנהיג העליון מתפקידו. ייתכן שמנהיגות צבאית תתפוס את ההובלה. אולי יהיו אלה מנהיגים דתיים קיצוניים אחרים מסוגו של ח'אמנאי, אשר יגיעו למסקנה כי גילו המתקדם והכתם שדבק בו מחייבים את רענון השורות.

יש עדיין גם אפשרות [?] גם אם קטנה יותר [?] שהמפגינים, בסיוע מן החוץ, יצליחו להתגבר על הממשל. גם אם לא יגיעו להכרעה מובהקת, אולי הפחד שייטעו בלב מנהיגי איראן יגרום להם

לקום ולברוח מהמדינה. אם המפגינים יתפסו את השלטון, לא ברור מה יקרה. כאמור, אין דמות אחת שמובילה את המפגינים או מסר שמאחד אותם, וקשה לדעת מי יעמוד בראשם.

האדם הבולט ביותר בקרב האופוזיציה בגל ההפגנות הנוכחי הוא יורש העצר רזה פהלווי. אם בנו של השאה יחזור לטהרן וישלים הפיכה בסגנון ח'ומייני, הוא צפוי להנהיג משטר מלוכני סמלי, אולי לצד דמוקרטיה חילונית. זהו תסריט שרמת ההיתכנות שלו לא ידועה: אף שהצליח בקריאותיו להניע המונים לרחובות, ייתכן שהתמיכה העממית בפהלווי בקרב האיראנים לא גבוהה דיה למהלך כזה. גם המיעוטים באיראן לא בהכרח תומכים בו. הוא אולי זוכה להכיר הרבה תשומת לב מקרב האופוזיציה, אך אין משמעות הדבר שהוא יצליח לתפוס את השלטון.

מנהיגה אפשרית אחרת היא מרים רג'אווי, ראש תנועת מוג'אהדין ח'לק, שמתגוררת בצרפת. התנועה שהיא עומדת בראשה התנגדה לשאה בשנות השבעים, וכיום פועלת נגד המשטר האסלאמי בטהרן. בעבר נכלל הארגון ברשימת ארגוני הטרור הבינלאומיים, ובהמשך נטען כי הוא משתף פעולה עם ישראל במבצעי חיסול של מדענים איראנים. הוא דוגל בעירוב של סוציאליזם ואסלאם, אך ייתכן שכדי לרצות את המערב הוא ינסה לקדם גרסה של דמוקרטיה בסגנון ליברלי. מכל מקום, רג'אווי היא דמות מקובלת אף פחות מיורש העצר המודח, כך שפחותים סיכוייה לעמוד בראש המדינה באיראן ביום שאחרי.

בתווך יש תסריטים אפשריים אחרים. הסיכויים למלחמת אזרחים עקובה מדם וממושכת, כמו בתקדים הסורי, נמוכים <sup>2</sup> אולם אי אפשר לשלול אותם. אין מה להשוות בין הכוחות הצבאיים והמנגנונים לדיכוי האוכלוסייה של המשטרים בדמשק ובטהרן, אך אוכלוסיות מיעוטים באיראן תוקפות את הממשל כבר שנים ארוכות. התגברות של המתקפות הללו, לצד המשך של מחאות מזדמנות במקומות רבים, בהחלט עשויה לקרות אפילו אם עוצמת ההפגנות תדעך בעת הזאת.

בד בבד, או אפילו בהמשך לכך, המחאות עשויות להידרדר לסטגנציה ולהפוך לשגרה: אנשים יצאו לרחובות, המשטר ידכא אותם בכוח, ובכל זאת הם לא יירתעו. המאבק בין הצדדים יימשך ימים, שבועות וחודשים, עד שאחד הצדדים יגיע להכרעה <sup>3</sup> שגם היא כנראה תתאפיין בשפיכות דמים מרובה.

למרבה הצער, סביר מאוד שתקופה של דם, צער וכאב מחכה לעם האיראני. השאלה הגדולה היא אם הדם הזה יישפך לשווא ויצטרפו לו הוצאות להורג של מתנגדי שלטון <sup>4</sup> או שההקרבה של האזרחים שמוחים נגד השלטון תישא פרי ותביא למדינה האדירה הזאת עתיד ורוד קצת יותר ממה שמצפה לה כעת תחת שלטון האייתוללות האכזרי.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 15 בינואר, 2026.